

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-30>

УДК 330.131.7

Мірзоєва Тетяна Володимирівна

доктор економічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0034-6138>

Балан Олександр Дмитрович

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7082-7157>

Старенький Микола Олександрович

аспірант,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2189-5192>

Tetiana Mirzoieva, Oleksandr Balan, Mykola Starenkyi

National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine

**ЩОДО СУТНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ РИЗИКІВ
У КОНТЕКСТІ ЗМІННИХ РЕАЛІЙ СЬОГОДЕННЯ****ABOUT THE ESSENCE OF BUSINESS RISKS
IN THE CONTEXT OF TODAY'S CHANGING CONDITIONS**

Анотація. Архітектура статті охоплює два основних блоки. Перший присвячений теоретичним підходам до трактування поняття «ризик» у загальному. Другий блок зосереджений на понятті «господарський ризик». Акцентовано увагу на тому, що в змінних умовах сьогодення ризик залишається невід'ємною складовою будь-якої економічної діяльності. При цьому, категорія «ризик» постійно розвивається і збагачується, зважаючи на трансформаційні процеси в людському суспільстві та бізнесі. Зокрема, це стосується і категорії «господарський ризик», у статті представлено основні його види. Також визначено основні чинники, що зумовлюють виникнення господарських ризиків у діяльності підприємств. Розкрито основні джерела виникнення господарського з акцентом на змінні умови сьогодення. Зроблено акцент на основний господарських ризиках, із якими стикаються суб'єкти господарювання в Україні в умовах війни.

Ключові слова: господарські ризики, види ризиків, джерела ризиків, підприємницька діяльність, управління ризиками, управлінська економіка.

Summary. The article is devoted to the study of the theoretical foundations of the risk of entrepreneurial activity, with a focus on economic risk. The architecture of the article covers two main structural blocks. The first block is based on the study of theoretical approaches to the interpretation of the complex and multifaceted concept of "risk" in the context of changing conditions today. The essence of the definitions of economic and entrepreneurial risks is revealed. Attention is focused on the fact that the level of risks, as well as the need to take risks into account and manage them, is growing in the conditions of modern threats and challenges. The second structural block focuses on the concept of "business risks". Attention is focused on the fact that in today's changing conditions, risk remains an integral component of any economic activity. At the same time, the "risk" category is constantly developing and enriching, taking into account the transformational processes in human society and business. In particular, this applies to the "business risk" category. It is noted that the main types of business risk in the context of the company's activity include, first of all, industrial, commercial, financial and innovative risks. It is noted that there are a number of other types of business risk. Also, the main factors causing the emergence of business risks in the activities of enterprises are determined. It was determined that the most threatening factors causing business risks are political, economic, technological, ecological and social. It was emphasized that the identification of sources of risk is important in the context of risk management, particularly economic risks. The main sources of economic development are revealed with an emphasis on the changing conditions of today. In particular, it is the spontaneity of natural processes and phenomena, the clash of conflicting interests, the limitation and insufficiency of all types of resources, the insufficiency, variability and incompleteness of information. Emphasis is placed on the main business risks faced by economic entities

in Ukraine in war conditions. It was determined that regulatory and energy risks in the activities of Ukrainian enterprises in war conditions are characterized by a high level.

Keywords: business risks, types of risks, sources of risks, entrepreneurial activity, risk management, managerial economics.

Постановка проблеми. Суб'єкти підприємницької діяльності постійно перебувають під впливом загальних і специфічних економічних ризиків. В умовах сьогодення значною мірою висока конкурентоспроможність підприємств значною мірою залежать від того, наскільки адекватно вони враховують у своїй діяльності існуючі ризики різного роду. У той же час, українські підприємства тільки починають впроваджувати системи управління ризиками у свою діяльність. Відповідно до сучасних світових стандартів, ризик розглядається як поєднання ймовірності настання ризикової події та її наслідків. Тому при створенні системи управління ризиками в компанії необхідно визначити як ідентифікуються ризикові події, оцінити ймовірність їх настання та наслідки. Усе це є основою для створення ефективної системи управління ризиками для будь-якого підприємства та однією зі складових управлінської економіки загалом.

Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що відповідно до сучасних реалій рівень ризику господарської діяльності всіх без винятку підприємств стабільно зростає. Це зумовлює необхідність дослідження господарських ризиків у контексті змінних умов сьогодення, сучасних загроз і викликів, а також, зважаючи на трансформаційні процеси у сфері управління ризиками і управлінській економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику ризиків і управління ними досліджували численні науковці. Так, сутність підприємницького ризику в господарській діяльності підприємства вивчали Вараксіна О., Кругова А [3]. Теоретичні і прикладні засади економічних і фінансових ризиків досліджували Герасимчук Н. та ін. [5]. Диха В. і Лук'янова В. аналізували ризики енергоринку [7]. Проблематику ідентифікації господарських ризиків займалася Федулова І. [12]. Тітов В. досліджував питання економічних ризиків промислових підприємств [10]. У полі зору таких учених, як Аранчій В. і Ігнатенко М. були питання виявлення ризиків підприємницької діяльності, їх видового різноманіття, визначення сутності, обґрунтування методів оцінки й аналізу з метою уникнення, мінімізації чи нейтралізації для забезпечення ефективності й конкурентоспроможності підприємств [1]. За останні кілька десятиліть кількість публікацій про ризики зростає швидкими темпами. В Україні увага до ризиків, з якими стикаються у своїй діяльності підприємства різних галузей, значною мірою зростає в умовах воєнного стану. Незважаючи на те, що науковці та практики все більше

цікавляться проблемою дослідження, в науковому середовищі досі немає єдиної думки щодо визначення поняття «господарський ризик».

Формулювання цілей статті. Огляд теоретичних підходів щодо трактування сутності поняття «господарського ризику» і виділення найбільш прийнятного визначення в сучасних умовах господарювання. У зв'язку з появою багатьох нових ризикових факторів сучасні умови господарювання асоціюються не тільки з управлінням господарськими ризиками, але й із трансформацією сутності поняття «ризик» у рамках управлінської економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ринковій економіці ризик є невід'ємною частиною бізнесу. Невизначеність унеможливує уникнення ризику. Підприємницька діяльність відбувається в умовах невизначеності, спричиненої змінами у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Але це не означає, що пошук рішень із заздалегідь відомим результатом є неефективним. Для будь-якого бізнесмена важливим є навчитися передбачати ризики, оцінювати їхню величину, вживати заходів для їхнього запобігання та не допускати перевищення допустимих меж.

Ризик – це невід'ємна складова будь-якої економічної діяльності, він впливає на всі галузі економіки. Він означає можливість непередбачених втрат або отримання додаткових прибутків в умовах невизначеності. Ризик може бути зумовлений низкою різних чинників і мати різноманітні наслідки для бізнесу та економіки загалом [3]. Тому управління ризиками в умовах економічних загроз є однією з найважливіших складових успіху будь-якого підприємства.

Складність і багатовимірність поняття ризику означає, що для того, щоб довести прийнятність тієї чи іншої дії, необхідно не тільки оцінити величину «прийнятності» ризику, але й вміти оцінити його поетапність. Зокрема, необхідно знайти способи оцінки ризику за допомогою інструментів, які дозволяють враховувати суб'єктивну інформацію. Це дасть змогу не лише робити більш достовірні заяви про безпеку й безпеку конкретних дій, процесів і видів діяльності, але й управляти ризиками, тобто зменшувати та оптимізувати їх. Тому важливим завданням є належна оцінка небезпек (або ризиків) суб'єкта господарювання і його здатності управляти ними [2].

Категорія «ризик» постійно розвивається і збагачується як розвитком самої науки, так і предметом дослідження. Економічний ризик – це загроза і ризик збитків у всіх видах діяльності, пов'язаних із виробництвом і реалізацією продукції, това-

рів, послуг, грошовими операціями, фінансами, комерційною діяльністю та виконанням соціально-економічних і науково-технічних програм [11]. Під підприємницьким ризиком розуміють об'єктивно-суб'єктивну категорію, що характеризує невизначеність у сучасному економічному просторі внаслідок впливу факторів бізнес-середовища, які прямо чи опосередковано впливають на діяльність компаній із якими вони мають справу [6]. Зважаючи на те, що згідно законодавства України діяльність суб'єктів господарювання розглядається як підприємницька і господарська, то й ризики класифікують, як підприємницькі і господарські. Господарський ризик, який є ширшим поняттям, є невід'ємним елементом ринкової економіки і означає ту чи іншу ситуацію в умовах невизначеності, у свою чергу, охоплює групи ризиків, які виникають у процесі підприємницької (господарської) діяльності під впливом суб'єктивних і об'єктивних факторів. До основних господарських ризиків відносять виробничий, комерційний (маркетинговий), фінансові, включаючи інвестиційні, та інноваційний (рис. 1).

Окрім того, видами господарського ризику є ризик втрати майна в результаті стихійних лих; ризик виникнення цивільної відповідальності за збиток, який нанесено навколишньому середовищу; ризик втрати прибутку; ризик, пов'язаний із реалізацією продукції на внутрішньому й зовнішньому ринках; технічний ризик, який пов'язаний із експлуатацією обладнання, будівельно-монтажних споруджень тощо; комерційні ризики, що викликані недопоставкою продукції, невиконанням фінансових зобов'язань; валютний ризик, пов'язаний із розширенням сфери зовнішньоекономічної діяльності [5].

Основними чинниками, що зумовлюють виникнення господарських ризиків у діяльності підприємств є: політичні – зміни в політичних режимах, правилах і законодавстві можуть впливати на діяльність підприємства в галузях, які регулюються державою; економічні – зміни в макроекономічних показниках, такі як інфляція, безробіття та економічні кризи, впливають на фінансовий стан підприємства; технологічні – у

галузях, де втрата конкурентоспроможності відбувається через застарілі технології й недостатню адаптацію до ринкових умов; екологічні – зміни в екологічних стандартах і вимогах щодо довкілля; соціальні – зміни у споживчих вподобаннях і стосунках із працівниками та споживачами.

Розглядаються господарські ризики насамперед з погляду господарюючого суб'єкта. Наприклад, у разі несприятливої події сільськогосподарські підприємства, які вразливі до фінансового ризику через високий рівень боргу, можуть перебувати у набагато гіршому становищі, ніж підприємства, які більш ефективно керують ризиками.

Важливим у контексті управління ризиками, зокрема господарськими, є визначення джерел ризику – конкретних факторів, які зумовлюють можливість втрат. У практичній діяльності підприємств джерела ризику надзвичайно різноманітні, хоча на сьогодні напрацьований пул основних і найбільш розповсюджених (рис. 2).

Необхідність прискіпливої уваги до ризиків підприємницької діяльності у змінних умовах сьогодення в Україні передусім обумовлюється воєнними діями. В умовах воєнного стану в Україні господарські ризики в діяльності підприємств різних галузей виникають через набагато ширшу сукупність ризикових факторів, значна частина яких є досить непередбачуваними. Серед них: дефіцит клієнтського попиту на готову продукцію або послуги; плинність кадрів і неможливість їх своєчасного поповнення; значні обмеження чи навіть повна неможливість отримувати сировину від постачальників; можливості руйнування виробничих потужностей підприємств через воєнні дії тощо [4]. Наприклад, основний ризик аграрного підприємництва в умовах війни пов'язаний із саме фізичною втратою майна. За оцінками Світового банку, прямі й непрямі втрати для сільського господарства за роки війни сягнули більше 80 млрд доларів [9] і в основному це сталося через втрату інфраструктурних об'єктів, виробничих потужностей, активів для зберігання зерна тощо.

Ризикові фактори, які впливають на діяльність українських підприємств в умовах війни у свою чергу зумовлюють виникнення господарських

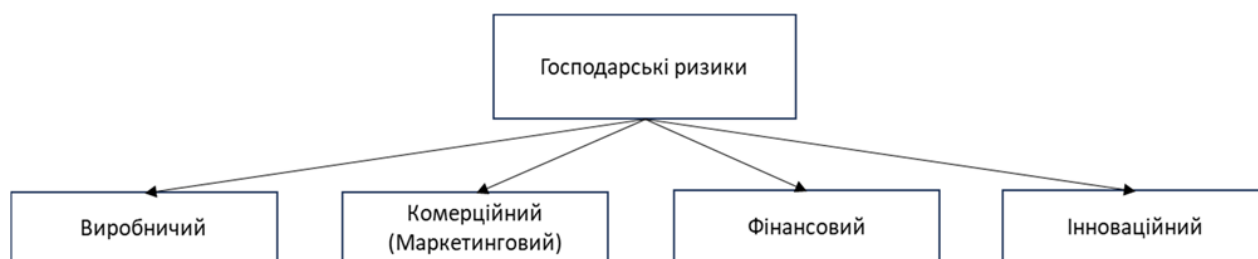


Рисунок 1 – Основні види господарського ризику

Джерело: [3]



Рисунок 2 – Джерела ризику

Джерело: [12]

ризиків: припинення діяльності, втрати майна, фінансових, кадрових, взаємовідносин із контрагентами [8]. Досить серйозним ризиком в умовах війни також є регуляторний ризик і енергетичний або нестачі енергоресурсів. Зростання рівня регуляторного ризику пояснюється тим, що в умовах війни було ухвалено низку регуляторних змін, які стосуються адаптації під стандарти, організації трудових відносин, особливостей звітності й перевірок під час війни.

Загалом, господарський ризик є невід'ємною складовою будь-якої підприємницької діяльності. Він може виникнути з численних причин і вплинути на різні аспекти діяльності підприємства. Розуміння ризиків і їхній аналіз може стати ключем до успішного управління підприємствами в будь-якій галузі економіки. Керуючись основними засадами управлінської економіки, суб'єктам господарської діяльності важливо мати можливість обирати оптимальне рішення з найменшим ступенем ризику і найбільш ефективним результатом.

Висновки. Термін «ризик» в умовах сучасності використовується в багатьох природничих, технічних, економічних і соціальних науках. Як і впродовж усього розвитку людського суспіль-

ства і підприємницької діяльності, ризик виступає об'єктивно неминучим фактором господарської діяльності підприємств із огляду на суперечливість і невизначеність зовнішнього та внутрішнього середовища. Ризик може бути зумовлений низкою різних чинників і мати різноманітні наслідки для бізнесу та економіки загалом. При цьому ризик – це не просто процес або діяльність, а явище, яке, будучи переведеним в економічну категорію, може характеризувати якість управлінських рішень у підприємницькій діяльності з точки зору досягнення поставлених цілей.

Поняття «господарський ризик» є узагальнюючим і найчастіше його розуміють як можливість непередбачених втрат або отримання додаткових прибутків у діяльності підприємства в умовах невизначеності. Окрім того, господарський ризик – це поняття, що використовується для характеристики якості цілеспрямованої економічної діяльності, а саме: ідентифікації вихідної ситуації, процесу підготовки та прийняття рішень і результатів реалізації управлінських рішень у підприємницькій діяльності.

У змінних умовах сьогодення нагальною потребою є особливо прискіпливо контролювати

фактори бізнес-середовища, які прямо чи опосередковано впливають на діяльність підприємств, адже в багатьох випадках вони спричиняють виникнення господарських ризиків. Мінімізація господарських ризиків, особливо в умовах війни,

вимагає якісної системної роботи щодо оцінки ризикових ситуацій, прогнозування можливих результатів, визначення ймовірності настання тих або інших подій і вибору одного рішення з безлічі можливих рішень.

Список використаних джерел:

1. Аранчій В.І., Ігнатенко М.М. Сутність ризиків підприємницької діяльності та їх оцінка з метою нівелювання й уникнення в управлінні ефективністю й конкурентоспроможністю розвитку. *Економічний вісник університету*. 2018. Випуск № 39. С. 52–58.
2. Бойко Т., Рябкова Т. Ризики, що супроводжують господарську діяльність, – сутність, класифікація і підходи до оцінювання. *Вимірювальна техніка та метрологія*. 2015. № 75. С. 125–131.
3. Вараксіна О., Кругова А. Сутність підприємницького ризику в господарській діяльності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/217>
4. Воробйова С.І. Ризики, що впливають на функціонування комерційних підприємств під час військового стану в Україні, та сценарії їх мінімізації. *Економічний простір*. 2022. № 180. С. 98–104.
5. Герасимчук Н.А., Мірзоева Т.В., Томашевська О.А. Економічні і фінансові ризики: (навч. посіб.). 2-е вид. Київ : Компринт, 2018. 366 с.
6. Гросул В.А., Усова М. О. Ризик: сутність, причини виникнення та основні види. *Економічний простір*. 2021. № 176. С. 58–64.
7. Диха В., Лук'янова В. Ризики енергоринку: сутність дефініції та характеристики. *Modeling the Development of the Economic Systems*. 2023. № 1. С. 28–36.
8. Макалюк І., Кривда О., Лайкова А. Якісний аналіз ризиків вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-73>
9. Сидоров Д. Піднятися з руїн. Як війна вдарила по економіці України та скільки втратив бізнес. РБК-Україна. 2024. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/pidnyatisya-ruyin-k-viyna-vdarila-ekonomitsi-1737472759.html>
10. Тітов В. Економічні ризики: поняття, сутність, підходи до управління ними у промисловому маркетингу. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3(50). С. 378–381.
11. Управління ризиками в проектах. Національний університет «Острозька академія». URL: https://www.oa.edu.ua/download/Lektsija_8.pdf
12. Федулова І. Ідентифікація господарських ризиків. *Scientia-Fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2017. № 114(4). С. 89–103.

References:

1. Aranchii V. I., Ihnatenko M. M. (2018). Sutnist ryzkyiv pidpriumnytskoi diialnosti ta yikh otsinka z metoiu niveliuvannya y unyknnennia v upravlinni efektyvnistiu y konkurentospromozhnistiu rozvytku [The essence of risks of entrepreneurial activity and their assessment with the aim of leveling and avoidance in the management of efficiency and competitiveness of development]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, no. 39, pp. 52–58. (in Ukrainian)
2. Boiko T., Riabkova T. (2015). Ryzky, shcho suprovodzhuiut hospodarsku diialnist, – sutnist, klasyfikatsiia i pidkhody do otsiniuvannya [Risks accompanying economic activity – essence, classification and approaches to assessment]. *Vymiriuvalna tekhnika ta metrolohiia*, no 75, pp. 125–131. (in Ukrainian)
3. Varakhsina O., Kruhova A. (2021). Sutnist pidpriumnytskoho ryzkyu v hospodarskii diialnosti pidpriumstva [The essence of entrepreneurial risk in the economic activity of the enterprise]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no 24. Available at: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/217> (in Ukrainian)
4. Vorobiova S. I. (2022). Ryzky, shcho vplyvaiut na funktsionuvannya komertsiiynykh pidpriumstv pid chas viiskovoho stanu v Ukraini, ta stsenarii yikh minimizatsii [Risks affecting the functioning of commercial enterprises during the martial law in Ukraine, and scenarios for their minimization.]. *Ekonomichnyi prostir*, no 180, pp. 98–104. (in Ukrainian)
5. Herasymchuk N. A., Mirzoieva T. V., Tomashevskia O. A. (2018). Ekonomichni i finansovi ryzky [Economic and financial risks]. Kyiv : Komprynt, 366 p. (in Ukrainian)
6. Hrosul V. A., Usova M. O. (2021). Ryzky: sutnist, prychny vynyknnennia ta osnovni vydy [Risk: essence, causes and main types]. *Ekonomichnyi prostir*, no 176, pp. 58–64. (in Ukrainian)
7. Dykha V., Lukianova V. (2023). Ryzky enerhorynku: sutnist defynitsii ta kharakterystyky [Energy market risks: the essence of the definition and characteristics]. *Modeling the Development of the Economic Systems*, no 1, pp. 28–36. (in Ukrainian)
8. Makaliuk I., Kryvda O., Laikova A. (2024). Yakisnyi analiz ryzkyiv vitchyznianskykh pidpriumstv v umovakh voiennoho stanu [Qualitative risk analysis of domestic enterprises under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-73> (in Ukrainian)
9. Sydorov D. (2024). Pidnyatisia z ruyn. Yak viina vdaryla po ekonomitsi Ukrainy ta skilky vtratyv biznes [Rise from the ruins. How the war hit the economy of Ukraine and how much business lost]. *RBC-Ukraina*. Available at: <https://www.rbc.ua/rus/news/pidnyatisya-ruyin-k-viyna-vdarila-ekonomitsi-1737472759.html> (in Ukrainian)

10. Titov V. (2024). Ekonomichni ryzyky: poniattia, sutnist, pidkhody do upravlinnia nymy u promyslovomu marketynhu [Economic risks: concept, essence, approaches to their management in industrial marketing]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no 3(50), pp. 378–381. (in Ukrainian)
11. Upravlinnia ryzykamy v proektakh [Risk management in projects]. Natsionalnyi universytet “Ostrozka akademiia”. Available at: https://www.oa.edu.ua/download/Lektsija_8.pdf (in Ukrainian)
12. Fedulova I. (2017). Identyfikatsiia hospodarskykh ryzykiv [Identyfikatsiia hospodarskykh ryzykiv]. *SCIENTIA-FRUCTUOSA (VISNYK Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu)*, no 114(4), pp. 89–103. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 06.02.2025